

Motion till riksdagen 2020/21:3952

av Pia Steensland m.fl. (KD)

med anledning av prop. 2020/21:132 En förnyad strategi för politiken avseende alkohol, narkotika, dopning, tobak och nikotin samt spel om pengar 2021–2025

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen avslår propositionen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska återkomma med en strategi som har det innehåll som framgår av nu aktuell motion och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att beskriva innebörden av det övergripande målet för ANDTS-strategin och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om framtagande av nationell statistik för förbättrad vård och behandling för personer med narkotikamissbruk och beroende och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att återinrätta en samordningsfunktion för ANDTS vid Regeringskansliet och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utarbeta tvååriga konkreta handlingsplaner som knyts till strategin och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att inrätta ett nationellt kompetenscentrum för ANDTS-prevention utifrån Stockholm förebygger alkohol- och drogproblems (STAD) organisation och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ge Folkhälsomyndigheten i uppdrag att öka medvetenheten och förståelsen kring vikten av preventivt arbete och tillkännager detta för regeringen.

9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ge Folkhälsomyndigheten i uppdrag att ta fram riktlinjer för när och vilka målgrupper de olika preventionsnivåerna ska användas och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att genomföra beräkningar av kostnadseffektiviteten för evidensbaserade metoder inom ANDTS-området och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det civila samhällets arbete måste prioriteras och uppmuntras och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att inkludera en vetenskaplig riskbedömning av skadeverkningarna av ANDT-produkter och att riskbedömning ska beaktas vid relevant lagstiftning och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ge i uppdrag åt Socialstyrelsen att se över riktlinjer för riskkonsumtion och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en solidarisk och restriktiv alkoholpolitik och ett starkt preventivt arbete riktat mot barn och unga och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka förutsättningarna för att anställda inom hälso- och sjukvården samt äldreomsorgen har kunskap om alkoholens negativa effekter på hälsan och rutiner för att identifiera och agera vid misstanke om eller upptäckt av risk- eller missbruk av alkohol och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett narkotikafritt samhälle och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om motstånd mot legalisering och avkriminalisering av narkotika och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett nationellt projekt för cannabispreventivt arbete och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett förtydligande av att det enbart är narkotikaklassade läkemedel som åsyftas och ska inkluderas i ANDTS-strategin och tillkännager detta för regeringen.
20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om Antidoping Sveriges roll i det nationella förebyggande antidopningsarbetet utanför elitidrotten och tillkännager detta för regeringen.
21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett exponeringsförbud för röktobak och tillkännager detta för regeringen.
22. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om utformningen av tobaks- och nikotinpolitiken och tillkännager detta för regeringen.
23. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att analysera kunskapsläget runt e-cigaretters effekt på hälsa och behovet av eventuella lagstiftningsändringar och tillkännager detta för regeringen.
24. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förordningen om samordning inom alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksområdet m.m. samt de prioriterade insatsområdena i strategin ska uppdateras för att ge spel om pengar den uppmärksamhet som motsvarar den relaterade samhällsliga problembördan och tillkännager detta för regeringen.

25. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om riskklassificering av olika spel om pengar och tillkännager detta för regeringen.
26. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att uppmärksamma problematiken kring att personer med svåra beroendeproblem som har stängt av sig via Spelpaus återfaller genom att söka sig till utländska spelsidor som inte har licens i Sverige och tillkännager detta för regeringen.
27. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om åtgärder för att stoppa skuldsättningsspiralerna som drabbar personer med ett riskfyllt spelande om pengar och tillkännager detta för regeringen.
28. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en god, tillgänglig och jämlik beroendevård som är tillgänglig i hela landet och tillkännager detta för regeringen.
29. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om vikten av en sammanhängande vård- och behandlingskedja vid missbruksproblematik och beroendesjukdom och tillkännager detta för regeringen.
30. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att hälso- och sjukvården ska vara ensam huvudman för beroendevården och tillkännager detta för regeringen.
31. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om missbruks- och beroendevård inom primärvården och tillkännager detta för regeringen.

Sammanfattning av regeringens proposition

I propositionen redogör regeringen för förslaget om en förnyad strategi för politiken avseende alkohol, narkotika, dopning, tobak och nikotin samt spel om pengar (ANDTS-politiken). Syftet är att ange mål och inriktning för hur samhällets insatser inom området ska genomföras, samordnas och följas upp under strategiperioden 2021–2025. Propositionen innehåller förslag till ett reviderat övergripande mål för ANDTS-politiken samt sju långsiktiga mål med prioriterade insatsområden som anger riktningen för ANDTS-arbetet i sin helhet.

Regeringen föreslår i propositionen att strategin även ska omfatta spel om pengar, narkotikaklassade förskrivna och icke-förskrivna läkemedel samt en utvidgning av tobaksbegreppet till att även inkludera nikotinprodukter. Regeringen framhåller att den förnyade strategin har för avsikt att lägga ett ökat fokus på narkotikaprevention med brottsförebyggande och brottsbekämpande insatser som bidrar till strategins mål. Regeringen menar att Folkhälsomyndigheten bär rollen som nationell samordnare samtidigt som den överväger att se över hur Socialstyrelsens roll tydliggörs och utvecklas. Regeringen beskriver att det bör inrättas ett ANDTS-politiskt forum samt att den överväger att tydliggöra ansvaret för att förvalta effektiva metoder och arbetssätt. Regeringen menar att samverkan mellan myndigheter ska genomsyra arbetet.

Kristdemokraternas synpunkter

Oacceptabla brister i regeringens förslag till ny ANDTS-strategi

Kristdemokraterna vill att alla människor ska kunna växa upp och leva utan risk att skadas på grund av eget eller andras bruk av ANDTS-produkter. Ett framgångsrikt ANDTS-arbete kräver därför ett långsiktigt och uthålligt perspektiv utifrån tillgänglighetsbegränsningar och effektiva preventiva insatser men också vård- och behandlingsinsatser. Ett tydligt politiskt ledarskap och en ändamålsenlig ANDTS-strategi är avgörande för att arbetet ska vara framgångsrikt. Det kan inte heller nog betonas att verkningsfulla förebyggande åtgärder för att uppnå ett narkotikafritt samhälle är av central betydelse för att bekämpa grov organiserad brottslighet, vars ekonomiska motor ofta utgörs av intäkter från narkotikahandel. Konflikter om narkotikahandel är inte sällan bakomliggande orsak till skjutningar och sprängningar som påverkar tryggheten i samhället på ett mycket allvarligt sätt. Därför är insatser mot narkotikabruk oerhört viktiga. Kristdemokraterna föreslår exempelvis även straffskärpningar, omfattande satsningar på polis och övriga rättsväsendet samt socialtjänsten, utöver de åtgärder som vi föreslår i denna motion.

Den första ANDT-strategin togs fram under ledning av dåvarande folkhälsominister Maria Larsson (KD) och antogs av riksdagen i mars 2011. Strategin avslutades 2015 och utvärderingen visade att strategins utformning i stort sett varit ändamålsenlig för att nå regeringens mål om att komma till rätta med de problem som bruk och missbruk av alkohol, narkotika, dopning och tobak orsakar¹. Den efterföljande strategin som tillstattes av S/MP-regeringen och löpte ut under 2020 har fått utstå viss kritik. Några exempel på den kritik som har framförts är att de organisatoriska förutsättningarna för att strategins mål skulle uppnås på nationell, regional och kommunal nivå försämrades genom att regeringens ANDT-råd avskaffades, att målen inte var tillräckligt konkreta och mätbara ned på kommunal nivå samt att det specifika mål som gällde att skydda barn från skadeverkningar togs bort med hänvisning till att det skulle genomsyra allt arbete.

Kristdemokraterna noterar att regeringen i det aktuella förslaget till ny ANDTS-strategi har återinfört det specifika målet gällande att skydda barn från skadeverkningar från ANDTS. Det är angeläget och något som Kristdemokraterna har efterfrågat. Likaså har vi drivit på för att spel om pengar ska inkluderas i strategin och välkomnar därför att regeringen nu inför detta. Men dessvärre kvarstår alltför många av de identifierade brister som genomsyrade den föregående strategin. Därtill skriver regeringen upprepade gånger att den *överväger* att inrätta olika insatser eller att tydliggöra olika ansvarsförhållanden inom strategins område – inte att den *ska* genomföra åtgärderna. Dessa vaga formuleringar skapar en otydlighet om regeringens konkreta prioriteringar, men framför allt skapar de en osäkerhet kring hur strategins övergripande mål ska kunna uppnås i praktiken. Svensk ANDT-politik har på många plan varit framgångsrik ur ett historiskt perspektiv, inte minst när det gäller att minska konsumtionen av alkohol bland unga, men vi kan inte leva på gamla meriter. Tvärtom måste ANDTS-politiken utvecklas och konkretiseras för att möta och motverka det mänskliga lidandet och den samhällsliga problembörda som är kopplad till området. Regeringen skriver i den aktuella propositionen att ”syftet är att ange mål och inriktning för hur samhällets insatser inom området ska

¹ Statskontoret, 2015, Utvärdering av regeringens strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitik.

genomföras, samordnas och följas upp under strategiperioden 2021–2025”. Kristdemokraterna anser att regeringens förslag på en ny ANDTS-strategi inte lever upp till det som krävs för att uppfylla syftet.

Baserat på ovanstående har Kristdemokraterna kommit till slutsatsen att den aktuella propositionen med regeringens förslag på en ny ANDTS-strategi bör avslås. Vårt avslagsyrkande följs i följande avsnitt upp med konkreta yrkanden kring vad vi anser behöver prioriteras för att strategin ska bli ett effektivt och konkret verktyg för att proaktivt och långsiktigt stärka och intensiviera arbetet inom ANDTS-området på alla nivåer. Detta inkluderar ANDTS-politiska beslut och insatser på nationell, regional och kommunal nivå men också ett tillvaratagande av det civila samhällets expertis och insatser inom området. Vi utgår från att regeringen tar intryck av Kristdemokraternas presenterade förslag då vi är angelägna om att regeringen omgående återkommer till riksdagen med en reviderad och förbättrad ANDTS-strategi.

Mål och uppföljning

Strategins övergripande mål

Regeringen föreslår i den aktuella propositionen att innehållet i strategin breddas till att inkludera spel om pengar, narkotikaklassade läkemedel samt nikotinprodukter. Målet lyder: ”Ett samhälle fritt från narkotika och dopning med minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och spel om pengar samt ett minskat bruk av tobaks- och nikotinprodukter.” Kristdemokraterna anser att regeringens förslag på ett nytt övergripande mål för ANDTS-strategin behöver förtydligas avseende innebörden av målet för respektive ”bokstav” i likhet med de förtydliganden som var inkluderade i ANDTS-strategin från 2011. Kristdemokraterna anser att innebörden av det övergripande målet bör beskrivas enligt följande: Samhället har en nolltolerans mot narkotika (inklusive narkotikaklassade läkemedel som används utanför läkares ordination) och dopning. Tobakspolitiken syftar till att minska bruket och skadeeffekterna av röktaobak genom att etablerade rökare uppmuntras att övergå till rökfria nikotinprodukter samtidigt som det ska förhindras att minderåriga börjar använda tobaks- och nikotinprodukter. Det är av vikt att klargöra de gradskillnader som är vetenskapligt påvisade och att dessa beaktas vid reglering av lagstiftning inom ANDTS-området, inte minst när det rör tobaks- och nikotinprodukter. Spelpolitiken syftar till att minska riskfullt spelande om pengar och förhindra att minderåriga börjar spela om pengar. Alkoholpolitiken syftar till att stoppa all skadlig alkoholkonsumtion bl.a. genom att minska totalkonsumtionen av alkohol och skadliga dryckesvanor. Detta bör ges regeringen till känna.

Målen måste vara mätbara och följas upp regelbundet

Regelbundet genomförda uppföljningar och analyser av strategins övergripande mål och sju långsiktiga mål är viktiga inslag för att kunna vidareutveckla och vid behov ändra prioritering av insatser under den aktuella strategiperioden men också under framtagande av framtida ANDTS-strategier. Att de långsiktiga målen är kvantifierbara är grundläggande. Detta gäller inte bara utfallsmått som konsumtion och skador utan också mätbara insatser (processindikatorer). Här krävs ett utvecklingsarbete som bygger vidare på befintliga data, indikatorer och tidigare erfarenheter inom området. Det är också angeläget att analyser av data över tid inte enbart syftar till att följa upp insatserna utan också är en väsentlig del i ett proaktivt preventivt förhållningssätt där analysresultat snabbt

vävs in i bedömningar av hur insatser ska utformas och verksamheter styras. Kristdemokraterna noterar att regeringen avser att ge Folkhälsomyndigheten i uppdrag att presentera ett uppföljningssystem för ANDTS-området och kommer att följa myndighetens arbete i frågan noga. Noterbart är också att det inom narkotikaområdet saknas tillfredsställande nationell statistik på exempelvis omfattning av användning, antal personer som lider av ett beroende och antal patienter i LARO-behandling. Bättre underlag inom detta område skulle bidra till förbättrad vård och behandling, vilket i förlängningen kan minska narkotikadödligheten. Det bör därför prioriteras att ta fram statistik inom detta område.

Organisation och styrning av strategins genomförande

För att det systematiska förebyggande arbetet inom strategin ska bli framgångsrikt måste arbetet bedrivas på olika nivåer och involvera alla centrala aktörer. En ändamålsenlig organisationsstruktur och samverkansmodeller på nationell, regional och kommunal nivå är grundläggande. Strukturen med särskilda samordnare för ANDTS-arbetet både lokalt och regionalt är central för att koordinera och genomföra insatserna inom strategin. Kristdemokraterna noterar dock med oro att antalet lokala ANDTS-samordnare har minskat konstant under de senaste åren. År 2011 rapporterades 148 helårstjänster som samordnare fördelade över 80 procent av kommunerna. År 2020 hade antalet helårstjänster sjunkit till 84,5 (i samma antal kommuner) med en genomsnittlig arbetstid på 40 procent per samordnare. Det finns därmed en överhängande risk att det lokala och systematiskt förebyggande ANDTS-arbetet inte får den uppmärksamhet och de resurser som motsvarar dess samhällsliga problembörda. Det är därför avgörande med ett tydligt politiskt ledarskap som prioriterar en ändamålsenlig organisationsstruktur och resursförstärkning. Kristdemokraterna menar att detta omfattar en samordningsfunktion vid Regeringskansliet men också ett nationellt kompetenscentrum för ANDTS-prevention samt en prioritering av det civila samhällets insatser inom området.

Samordningsfunktion för ANDTS inom Regeringskansliet

För att skapa en långsiktigt hållbar nationell struktur tog den tidigare alliansregeringen beslut om att inrätta en samordningsfunktion inom Regeringskansliet för regeringens ANDT-politik. Samordningsfunktionen bestod av ett ANDT-sekretariat och ett ANDT-råd. Denna funktion avvecklades sedermera av den socialdemokratiskt ledda regeringen. I den aktuella propositionen skriver regeringen (s. 75) att den överväger att inrätta ett ANDTS-politiskt forum. Den beskriver vidare att syftet med forumet bör vara att utgöra en yta för dialog om utvecklingen, åtaganden och behov av åtgärder mellan regeringen, berörda myndigheter och det civila samhället. Därtill menar regeringen att forumet också bör ge möjlighet att förankra regeringens politik samt informera berörda myndigheter och organisationer. I en intervju i tidskriften *Alkohol & Narkotika*² förtydligar en representant från Socialdepartementet att forumet inte kommer att motsvara det tidigare ANDT-rådet samt att det inte planeras för att socialministern ska vara aktivt delaktig i forumet. Regeringens föreslagna forum kommer i stället att efterlikna de fyra hearingar som Socialdepartementet arrangerade för representanter från myndigheter och organisationer under våren 2020 som en del i att arbeta fram den nya strategin.

² <https://www.alkoholochnarkotika.se/alkohol/det-vill-regeringen-med-ett-andts-politisk-forum/>.

Kristdemokraterna anser baserat på ovanstående att det föreslagna ANDTS-forumet inte kommer att tillfredsställa behovet av den tydliga nationella lednings- och samordningsfunktion som krävs för ett framgångsrikt genomförande av strategin. I stället bör en motsvarighet till den tidigare samordningsfunktionen återinrättas vid Regeringskansliet. Ansvarig minister bör leda ANDTS-rådet som består av fasta representanter för relevanta myndigheter, forskarsamhället, den idéburna sektorn samt Sveriges Kommuner och Regioner. Rådet ska ha en rådgivande roll till regeringen i ANDTS-frågor och informera regeringen om bl.a. forsknings- och utredningsresultat med relevans för utformningen och uppdatering av politiken inom dessa områden. ANDTS-sekretariatet bör på operativ nivå följa utvecklingen inom området och utifrån Folkhälsomyndighetens årliga uppföljningar och analyser samt ANDTS-rådets rådgivning utarbeta tvååriga konkreta handlingsplaner som knyts till strategin. Samordningsfunktionen kan vid behov kompletteras med större samlingar likt regeringens föreslagna ANDTS-forum.

Nationellt kompetenscentrum för ANDTS-prevention

Om regeringen menar allvar med skrivningarna i den aktuella propositionen kring att strategin ska ha ett ökat fokus på prevention duger det inte att enbart *överväga* att tydliggöra ansvaret för förvaltning av effektiva metoder och arbetssätt för att skapa förutsättningar för ett kunskapsbaserat arbete inom ANDTS-området. Det är inte heller tillräckligt att regeringen, efter att ha landat i att man anser att den evidensbaserade metoden Krogar mot knark bör användas i högre utsträckning än vad som görs i dagsläget, *överväger* att stödja möjligheten att sprida goda metoder som används i det förebyggande arbetet. Det går inte heller att förlita sig på att ambitioner om en ökad samverkan på alla nivåer kommer att säkerställa ett effektivt preventivt arbete. Nej, Kristdemokraterna är övertygade om att det som krävs är ett nationellt strukturerat och konkretiserat ansvarstagande inom området. En av de viktigaste aktörerna som koordinerar det ANDT-preventiva arbetet på regional och lokal nivå är samordnarna vid länsstyrelser och kommuner. För att samordnarna ska ha möjlighet att bedriva ett effektivt förebyggande arbete krävs stöttning. Behovet av stöd handlar framför allt om kunskap om vilka metoder som är effektiva samt utbildning och implementering av metoderna.

För Kristdemokraterna är det en självklarhet att det krävs hög kompetens inom preventionsvetenskap för att utveckla och utvärdera men också för att kvalitetssäkra implementeringen av verksamma preventiva folkhälsometoder. Det är därför avgörande att kommuner, regioner och länsstyrelser får stöd och utbildning från nationell nivå för att kunna bedriva ett framgångsrikt och evidensbaserat arbete inom området, något som saknas i dag, trots att vi i Sverige har förmånen att ha spetskompetens inom preventionsvetenskap och metodutveckling genom organisationen STAD³ (Stockholm förebygger alkohol- och drogproblem) vid Centrum för psykiatriforskning, som organisatoriskt tillhör bl.a. Karolinska institutet. Sedan starten 1995 har STAD tagit fram flera framgångsrika ANDT-förebyggande metoder och de är en världsledande aktör inom metodutveckling och implementering inom området.

Arbetsmodellen som STAD tillämpar i flera av sina metoder, den s.k. STAD-modellen, är baserad på ett systematiskt folkhälsoarbete som inbegriper att ett ANDTS-förebyggande multikomponentprogram utvecklas, implementeras och utvärderas. Denna arbetsmodell består av tre centrala komponenter: (i) samverkan och mobilisering av nyckelaktörer, (ii) utbildning av nyckelaktörer och (iii) policyarbete och förbättrad till-

³ www.stad.org.

syn. Mervärdet av modellen är att det preventiva arbetet kan effektiviseras och synergi-effekter uppstå genom samverkan. I dagsläget är det framför allt fyra framgångsrika metoder utvecklade av STAD som är efterfrågade och som många kommuner behöver hjälp med. Dessa metoder har vetenskapligt bevisad effekt och är: Ansvarsfull alkoholservering, Krogar mot knark, Fotboll utan Fylla och 100 % Ren Hårdträning.

Preventionsarbete kräver utöver kompetens uthållighet och långsiktighet. I ett historiskt perspektiv har Sverige varit framgångsrikt inom området. Men avsaknaden av nationellt ansvarstagande för förvaltning, kvalitetssäkring och vidareutveckling av de effektiva metoderna driver nu utvecklingen åt fel håll. Ett konkret exempel på en negativ effekt av det bristande nationella ansvarstagandet är att metoden Ansvarsfull alkoholservering, som över åren har spridits till över 200 av landets kommuner, i dag har försvagats på flera håll i landet. I värsta fall håller metoden på att monteras ned eftersom kommunerna inte får tillfredsställande metodstöd. En generell överhängande risk i det preventiva arbetet är också att de positiva resultaten uteblir trots satsade resurser om inte kommuner och länsstyrelser får stöttning och utbildning i att använda metoderna på rätt sätt.

Eftersom STAD har nödvändig och etablerad spetskompetens inom preventionsvetenskap och metodutveckling, och dessutom redan i dag regelbundet blir kontaktade av kommuner och länsstyrelser men också av Polismyndigheten och andra aktörer inom exempelvis krog-, hotell- och gymbranschen som efterfrågar stöd kring dessa frågor, föreslår Kristdemokraterna att STAD utses till ett nationellt kompetenscentrum för ANDTS-prevention. Det vore ett slöseri med både tid och våra gemensamma resurser att bygga upp motsvarande kompetens från grunden vid exempelvis Folkhälsomyndigheten. Det föreslagna nationella kompetenscentrumet bör få uppdraget att förvalta, kvalitetssäkra och vidareutveckla framgångsrika ANDTS-förebyggande metoder. Uppdraget bör också innefatta att utveckla nya ANDTS-förebyggande metoder samt ansvara för lokal utbildning av relevant personal inom exempelvis ANDTS-prevention, tillsyn och brottsförebyggande arbete för att säkerställa att metoderna sprids och implementeras på ett korrekt sätt. Genom ett nationellt kompetenscentrum för ANDTS-prevention kan vi säkerställa att de bästa förutsättningarna skapas för att uppnå det övergripande målet för strategin. I Kristdemokraternas motion för utgiftsområde 9 beskrev vi vår resursförstärkning till det nationella kompetenscentrumet för ANDTS-prevention för kommande budgetår.

Folkhälsomyndigheten

Kristdemokraterna instämmer i regeringens bedömning att Folkhälsomyndigheten bör bibehålla rollen som nationellt samordnande myndighet på ANDTS-området. Här ingår ansvar för att stödja genomförandet av strategin samt kontinuerligt följa utvecklingen på området i förhållande till strategins mål och insatsområden, men även att säkerställa en ändamålsenlig och kostnadseffektiv förvaltning och vidareutveckling av de indikatorer och uppföljningssystem som behövs för att beskriva utvecklingen inom ANDTS-området. Därutöver menar Kristdemokraterna att myndigheten bör få i uppdrag att verka för att öka medvetenheten och förståelsen för vikten av att preventivt arbete utförs strukturerat inte bara på universell nivå utan även på selektiv och indikerad nivå för att effektivt nå ut med rätt insatser till rätt målgrupper. Regeringen skriver i den aktuella propositionen (s. 43) att det finns anledning att *överbäga* ett ökat fokus på selektiv prevention för att hitta de barn och unga som är belastade med många riskfaktorer och

som kommer att behöva mer stöd. Kristdemokraterna vill betona att det kan vara livsavgörande att barn som växer upp med föräldrar som har missbruksproblematik och/eller svår psykisk ohälsa, men också att barn och unga som själva lever med psykisk ohälsa eller en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, nås av evidensbaserade selektiva preventionsinsatser för att förebygga framtida psykisk ohälsa, riskbeteende och missbruk eller beroende. Lika viktigt är det att indikerad prevention når ut till exempelvis personer med ett tidigare missbruk eller beroende för att förebygga risken för återfall. Kristdemokraterna anser därför att det inte duger att *överbäga* ett ökat fokus på selektiv prevention på det sätt som regeringen föreslår i en strategi som ska vara vägledande för arbetet inom området. I stället bör Folkhälsomyndigheten få i uppdrag att ta fram riktlinjer kring när och till vilka målgrupper de olika preventionsnivåerna (universell, selektiv och indikerad nivå) ska användas för att effektivt förebygga och minska skadeverkningarna inom ANDTS-området.

I sammanhanget är det också angeläget att det görs beräkningar av de preventiva metodernas kostnadseffektivitet för att stimulera politiska prioriteringar som främjar en ökad användning av de bevisat effektiva folkhälsofrämjande metoderna. En beräkning av kostnadseffektiviteten av STAD:s metod Ansvarsfull alkoholserving visar exempelvis att för varje krona som investeras i metoden sparar samhället 39 kronor i form av uteblivna kostnader för bl.a. polisiära insatser och sjukvård.⁴ Liknande beräkning kring kostnadseffektiviteten bör göras för i första hand Krogar mot knark och Fotboll utan Fylla men i förlängningen också för fler evidensbaserade metoder inom ANDTS-området.

Det civila samhället

Kristdemokraterna ser det civila samhället som en stor resurs i det förebyggande folkhälsoarbetet, så även inom ANDTS-området där det civila samhället fyller en viktig uppgift genom att stödja personer som själva har missbruksproblematik eller lider av beroendesjukdom genom exempelvis vård och behandling, men också genom att vara till stöd för anhöriga och genom att erbjuda alkohol- och drogfria mötesplatser. Det civila samhället har sammantaget en viktig roll i att uppfylla delar av målen i ANDTS-strategin men också i det förebyggande arbetet riktat exempelvis mot ungdomar som riskerar att hamna i kriminella miljöer. Det är en viktig del i arbetet med det praktiska genomförandet av ANDTS-strategin.

Vetenskaplig riskbedömning av ANDT-produkters skadeverkningar

Intag av alla produkter inom ANDT medför negativa hälsoeffekter, men det är skillnad på graden av skador som kan uppkomma för både individen och dennes omgivning beroende på vilken produkt som intas. Det är exempelvis skillnad på rökning av standardcigaretter, e-cigaretter, andra typer av cigaretter och bruk av snus och tuggtobak. I lagstiftningen räknas dock all tobak lika, vilket kan medföra att en övergång från rökning till snusning försvåras, trots att vetenskapen pekar på att riskfaktorn negativa hälsoeffekter är betydligt högre för rökare än snusare. Det pågår också en expansiv utveckling av nikotinprodukter som kan vara ett bättre alternativ än att röka tobak, även om det

⁴ <https://docplayer.se/14898446-Ansvarsfull-alkoholserving-i-krogmiljo.html>.

är angeläget att minska nyrekryteringen av användandet av dessa produkter bland minderåriga. Även om alla produkter inom ANDT-området är skadliga för hälsan är det av vikt att klargöra de gradskillnader som är vetenskapligt påvisade och att dessa beaktas vid reglering av lagstiftning inom ANDT-området. Kristdemokraterna anser att ett uppdrag till Socialstyrelsen om en sådan bedömning ska ingå i ANDTS-strategin.

Alkohol

Kristdemokraterna står upp för en solidarisk och restriktiv alkoholpolitik som syftar till ett samhälle där alla ska kunna växa upp och leva utan risk att skadas på grund av eget eller andras bruk av alkohol. Även om de flesta dricker måttliga mängder alkohol och förknippar öl och vin med fest, livskvalitet och kulinariska upplevelser, kan alkohol ge allvarliga konsekvenser inte bara för den enskilda brukaren utan även för omgivningen. Våld och annan kriminalitet, splittrade familjeförhållanden, trafikolyckor och sjukskrivningar är några exempel. Ofta kan också fattigdom och utanförskap kopplas till bruk av alkohol. Vi bär alla dessutom på en medfödd hög eller låg risk för att utveckla ett beroende av alkohol eller andra droger. Risken för skador varierar därför mellan individer, över ålder och beroende på situation och dryckesmönster. Risken för skador av alkohol ökar gradvis med ökande konsumtion. Färsk forskning visar att det inte finns någon tydlig gräns under vilken alkoholkonsumtion är helt riskfri. Baserat på den senaste forskningen är det angeläget att som en del i ANDTS-strategin uppdras åt Socialstyrelsen att se över riktlinjerna angående riskkonsumtion.

En solidarisk och restriktiv alkoholpolitik

Kristdemokraterna står utifrån ett solidariskt och folkhälsobaserat perspektiv upp för en restriktiv alkoholpolitik. Vi värnar Systembolagets monopol där försäljning av alkohol ska ske med ansvar och utan vinstmaximering samt utan erbjudande om merförsäljning. Alkoholmonopolet och en aktiv prispolitik som via punktskatter gör alkohol dyrare än andra drycker, samt restriktiva regler kring marknadsföring av alkoholhaltiga drycker, är de viktigaste inslagen i Sveriges restriktiva alkoholpolitik.

Förebyggande insatser

Det är viktigt att samhället vidtar åtgärder för att bibehålla den positiva trenden med minskad alkoholkonsumtion bland unga, inte minst eftersom de personer som de facto debuterar tidigt inte sällan har ett riskbrytande beteende kring alkohol och droger samt lider av psykisk ohälsa. Den unga hjärnan är därtill mycket känslig för alkoholens effekter och risken att hamna i missbruk och beroende är kraftigt förhöjd vid en alkoholdebut under tonårstiden. Denna riskgrupp kommer därför med stor sannolikhet att behöva omfattande insatser av samhällets gemensamma resurser senare i livet. Med andra ord är ett framgångsrikt alkoholpreventivt arbete och insatser för att tidigt fånga upp ungdomar med alkoholproblematik viktiga – framför allt för de drabbade personerna och deras familjer, men även ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. Utifrån dessa perspektiv spelar Kristdemokraternas förslag om ett nationellt kompetenscentrum för ANDTS-prevention, men också tydliggörandet kring vikten av att applicera preventionsinsatser på universell, selektiv och indikerad nivå, en avgörande roll.

Det är också värt att notera att äldres alkoholkonsumtion har ökat under de senaste åren i jämförelse med andra åldersgrupper men också i absoluta tal.⁵ Därtill har den alkoholrelaterade dödligheten ökat bland äldre. Det är därför angeläget att identifiera effektiva insatser för att motverka och förebygga riskkonsumtion bland äldre. Vi noterar och välkomnar den föreslagna strategins ansatser inom detta område. Men vi anser att regeringen i stället för att *överbäga* att stärka förutsättningarna för att anställda inom hälso- och sjukvården samt äldreomsorgen har kunskap om alkoholens negativa effekter på hälsan och rutiner för att identifiera och agera vid misstanke om eller upptäckt av risk- eller missbruk av alkohol, bör verka för att säkerställa detta. Det är också värt att notera att rätten till en fast läkarkontakt med en namngiven läkare ger förutsättningar för att skapa den relation som kan behövas mellan patient och vårdgivare för att kunna samtala om bl.a. riskkonsumtion av alkohol. I dag präglas primärvården av ett stort antal uppgifter men alldeles för få medarbetare för att kunna genomföra dessa. Primärvården spelar en viktig roll inom många områden, men den måste resursättas rätt så att den har förutsättningar att kunna utföra uppdraget.

Narkotika

Kristdemokraterna vill ha ett narkotikafritt samhälle och arbetar konsekvent för att stoppa alla tendenser till drogliberalisering. Antalet döda och skadade på grund av narkotikamissbruk ska minska. Det är också prioriterat att minska dödligheten bland ungdomar kopplat till experimenterande med droger. Ett effektivt förebyggande arbete, en god vård och behandling för den som fastnat i missbruk och beroende tillsammans med brottsbekämpande insatser från tull och polis är viktigt. Sedan 2011 har polis och tull rätt att beslagta preparat som är misstänkt farliga. En åklagare kan besluta att varorna ska förstöras. Relevanta myndigheter har också möjlighet att beställa nya preparat på internet för att skynda på narkotikaklassningen. Hittills har samhället ofta legat steget efter, men vi får inte ge upp kampen mot nät drogerna.

Nej till avkriminalisering och legalisering

Kristdemokraterna är emot all avkriminalisering av innehav av narkotika för eget bruk. Bruk av narkotika är skadligt för hälsan och medför ett stort mänskligt lidande och många negativa effekter i samhället kopplat till exempelvis kriminalitet. Användande av narkotika ska därmed inte uppmuntras genom att trösklarna för att prova sänks. Det vore förödande om så skedde. En fördel med Sveriges nuvarande system är också att en polis som möter en ungdom som är påverkad eller innehar cannabis har rätt att ta personen till Maria Ungdom eller motsvarande beroendevård. Det ger möjlighet att bryta ett missbruk tidigt – innan det övergår till ett tyngre beroende.

Kristdemokraterna är också emot all form av legalisering av narkotika. Liberaliseringsströmningarna förespråkar främst legalisering av cannabis, men Kristdemokraterna är fast övertygade om att de dokumenterade negativa effekterna av cannabis är alltför stora. Det är också värt att notera att koncentrationen av THC, som ger ruseffekten, är flerfaldt högre i cannabis i dag än vad den var för 20 år sedan. Det finns säkerställda samband mellan cannabismissbruk i tonåren och ökad risk att inte slutföra skolan, att

⁵ Andreasson S., Chikritzhs T., Dangardt F., Holder H., Naimi T. och Stockwell T. (2019) Alkoholen och samhället 2019 – Alkohol och äldre, Stockholm. Svenska Läkaresällskapet, Svensk Sjuksköterskeförening, CERA och IOGT-NTO.

utveckla beroende samt ökad psykisk ohälsa och kognitiva funktionsnedsättningar i vuxen ålder. En legalisering medför per definition en ökad tillgänglighet, vilket ökar risken för att ungdomar börjar använda cannabis. Detta bekräftas av en nyligen publicerad studie kring effekterna av legalisering av marijuana på ungdomars användande i Kalifornien⁶. Kortfattat visar resultaten att ungdomar i årskurs 7, 9 och 11 efter legaliseringen har ökat sitt användande av marijuana med 18 procent (använt någon gång) och 23 procent (användning senaste 30 dagarna) jämfört med en tidigare nedåtgående trend i användandet. En nyligen publicerad fokusrapport från CAN⁷ visar att andelen av ungdomar i årskurs 9 som har rökt cannabis de senaste tolv månaderna har legat konstant runt 5–6 procent mellan 1995 och 2019. Det är glädjande nog en låg andel i ett internationellt perspektiv. Samtidigt är det oroande att ungdomarnas uppfattning om att det är en stor risk att använda cannabis regelbundet har minskat från 92 procent 1995 till under 58 procent 2019. Det är därför ytterst angeläget att upprätthålla höga trösklar för ett ökat användande genom att motverka både avkriminalisering av innehav av narkotika för eget bruk och all form av legalisering.

Utredning av narkotikapolitiken

Under våren 2020 ställde sig Kristdemokraterna, tillsammans med samtliga övriga partier i Sveriges riksdag, bakom följande tillkännagivande till regeringen:

Sverige behöver en nollvision och en nolltolerans mot narkotikarelaterade dödsfall. I första hand ska fokus ligga på att förebygga så att människor väljer att inte använda narkotika. Vidare bör man uppmärksamma individen och dennes rätt att få det stöd och den behandling han eller hon behöver för sin beroendesjukdom. Evidensbaserad behandling är det som hjälper människor tillbaka till ett fungerande liv.

Enligt vår mening måste en fortsatt restriktiv narkotikapolitik kombineras med en god missbruks- och beroendevård som innehåller insatser för skademinimering, som exempelvis minskad spridning av blodsmittor. Vi anser därför att den nuvarande narkotikapolitiken bör utvärderas i syfte att säkerställa att svensk narkotikapolitik är förenlig med kraven på evidensbaserad vård, beprövad erfarenhet och skademinimering.

Enligt den aktuella propositionen bereds tillkännagivandet för närvarande vid Regeringskansliet.

Förebyggande insatser

För att motverka liberaliseringsströmningarna är det viktigt med målgruppsanpassade och forskningsbaserade informationsinsatser för att öka kunskapen om cannabis negativa effekter på hälsa och social utveckling. Under den första ANDT-strategin som initierades av Kristdemokraterna inrättades projektet Trestad 2 – storstädernas satsning mot cannabis som pågick mellan 2012 och 2015. Inom projektet samverkade de tre storstäderna utifrån syftet att motverka den höga cannabisanvändningen i storstäderna och en liberal attityd till cannabis. Insatser genomfördes i samverkan med bl.a. relevanta verksamheter inom stadsdelarna, länsstyrelserna, dåvarande ANDT-sekretariatet, akademien, polisen och sjukvården för att stärka och utveckla både det drogförebyggande och det rehabiliterande arbetet. Arbetet resulterade i en större tydlighet i de metoder som används och pekade ut en del problem, vilket ger möjligheter till vidareutveckling av

⁶ Recreational Marijuana Legalization and Use Among California Adolescents: Findings From a Statewide Survey, Mallie J. Paschall et al; Journal of studies on alcohol and drugs, januari 2021.

⁷ <https://www.can.se/app/uploads/2020/04/fokusrapport-06-2020.pdf>.

insatser och en förbättrad implementering lokalt. Kristdemokraterna anser att ett liknande nationellt projekt bör vara en del av ANDTS-strategin för att stärka och samordna det cannabispreventiva arbetet. Projektet bör rymmas inom uppdraget för det föreslagna nationella kompetenscentrumet för ANDTS-prevention.

I sammanhanget vill vi återigen betona vikten av att den evidensbaserade metoden Krogar mot knark sprids och används över hela landet, detta då den, i enlighet med kontakter med forskare inom preventionsvetenskap, är den enda universella narkotika-preventiva insatsen i Sverige som har visat på stora positiva effekter bland unga och unga vuxna. Regeringen måste överge formuleringar i strategin om att den *överbäger* en ökad användning av metoder som bevisligen fungerar. I stället måste ANDTS-strategin innehålla tydliga markeringar om att evidensbaserade metoder *ska* användas. Därtill måste regeringen utifrån Kristdemokraternas förslag ta initiativ till att etablera ett nationellt kompetenscentrum för ANDTS-prevention utifrån STAD:s organisation för att säkerställa att de som utför preventionsarbetet i praktiken får den utbildning och den praktiska stöttning som behövs för att tillförsäkra att arbetet utförs på ett korrekt sätt och därmed ger förväntade positiva resultat.

Narkotikaklassade läkemedel

Anmälningarna till Inspektionen för vård och omsorg (IVO) som rör överförskrivningar av narkotiska läkemedel har ökat de senaste åren. Det handlar bl.a. om värktabletter och lugnande mediciner. Det förekommer att personer går till flera olika läkare för att få narkotikaklassade läkemedel utskrivna. Eftersom läkarna i dag inte alltid kan se varandras förskrivningar är det svårt att kontrollera och förhindra denna överförskrivning av narkotiska läkemedel. Kristdemokraterna tog 2011 initiativ till en nationell läkemedelslista för att ge patienten, vårdgivarna och apoteken fullständig information om förskrivna läkemedel. Regeringens införande har tagit tid, och coronapandemin har försenat processen ytterligare, men i maj 2021 kommer den på plats. Den nationella läkemedelslistan kan bidra till förbättrad kontroll och reglering av förskrivning av narkotiska läkemedel. Kristdemokraterna kommer att noga följa frågan och vi välkomnar att regeringen har inkluderat narkotikaklassade läkemedel i förslaget till ANDTS-strategi. Vi noterar dock att regeringen i propositionen (s. 64) beskriver att ”målet om ett narkotikafritt samhälle bör därför följas av en nollvision som innebär att ingen ska dö till följd av läkemedels- och narkotikaförgiftning”. Denna formulering i regeringens bedömning och i efterföljande brödtext kan tolkas som att ANDTS-strategin ska fokusera på att minska dödligheten kopplad till läkemedel generellt – inte enbart narkotikaklassade läkemedel. Även om det är angeläget att minska felaktig användning såsom överdosering och farliga interaktioner kopplat till läkemedel generellt då de i värsta fall kan leda till förgiftningar med dödlig utgång, menar Kristdemokraterna att skrivningarna bör förtydligas utifrån att det enbart är narkotikaklassade läkemedel, och inte läkemedel i stort, som åsyftas och ska inkluderas i ANDTS-strategin.

Sprututbytesprogram

Kristdemokraterna är positiva till utbyggnaden av sprututbytesprogrammet då det har dokumenterad effekt på riskbeteenden, dvs. att de som söker sig till sprututbytet i mindre utsträckning delar använda verktyg med varandra. Detta är viktigt inte minst eftersom ny smitta av t.ex. hepatit C vanligtvis sker inom ett par år efter injiceringsdebut. Genom att minska smittspridningen av framför allt hepatit C och hiv kan unga

människor skyddas från att bli smittade tidigt i livet, vilket sparar mycket lidande och även sjukvårdskostnader. Sprututbytet förbättrar också förutsättningarna för beroendevården att nå ut med hjälpinsatser till individer som annars inte skulle uppsöka vården. En rädsla som finns är att ett utbrett sprututbytesprogram skulle leda till en ökad drog-användning, men det finns ganska omfattande forskning på det området, och inga studier visar ett ökat drogintag vare sig på individ- eller på samhällsnivå.

Bred tillgänglighet av naloxonläkemedel

Den narkotikarelaterade dödligheten i Sverige är oacceptabelt hög, även om det är värt att notera att en rapport från Folkhälsomyndigheten nyligen visar att dödligheten minskade med 10 procent 2018. Orsaken är inte fastställd, men sannolikt är en bidragande orsak den ökade tillgången till naloxon – en läkemedelssubstans som kan häva en opioidöverdos.

Kristdemokraterna har varit drivande för att naloxonläkemedel ska vara tillgängligt för närstående samt polis och räddningstjänst vid risk för överdosering av opiater. Naloxon kan inte missbrukas och är inte beroendeframkallande. Att snabbt kunna ge en livräddande hjälpinsats vid en eventuell överdos är därför mycket viktig. Det är glädjande att Socialstyrelsen och Läkemedelsverket nyligen har gjort ändringar i sina föreskrifter som möjliggör att

- i) förskrivare får lämna ut naloxonläkemedel direkt till patienter, i stället för att läkemedlet förskrivs på recept och hämtas ut på apotek
- ii) sjuksköterskor får förskriva naloxonläkemedel under vissa förutsättningar
- iii) icke legitimerad personal i ambulans och inom räddningstjänst får administrera naloxonläkemedel vid opioidöverdos.

Vi välkomnar också att Socialstyrelsen har uppdaterat de nationella riktlinjerna för vård och stöd vid missbruk och beroende avseende naloxonläkemedel⁸. Rekommendationen säger att hälso- och sjukvården bör erbjuda naloxonläkemedel till personer i riskzonen för opioidöverdos, och att förskrivningen ska kombineras med en utbildningsinsats. Kristdemokraterna avser att följa hur den ökade tillgängligheten av naloxonläkemedel förbättrar utgången vid överdosering av opiater men anser också att det är angeläget att även anhöriga till personer i riskgrupp ges tillgång till naloxonläkemedel för att kunna ge en livräddande hjälpinsats vid en överdos. Det är därför glädjande att ett enigt socialutskott nyligen riktade ett tillkännagivande till regeringen om att det bör utredas om fler grupper utanför hälso- och sjukvården ska kunna ge naloxonläkemedel mot opioidöverdos. Vi kommer att följa regeringens arbete med att verkställa det aktuella tillkännagivandet.

Dopning

Antidopningsarbetets huvudsyfte är att skydda de rena idrottsutövarna och säkerställa deras rätt att delta och tävla i en idrott som är fri från dopning. En avgörande faktor för att säkra ett framgångsrikt antidopningsarbete är att Wada (World Anti-Doping Agency) och de nationella antidopningsorganisationernas (NADO, National Anti-Doping

⁸ Nationella riktlinjer för vård och stöd vid missbruk och beroende – stöd för styrning och ledning. Stockholm: Socialstyrelsen 2019.

Organizations) arbete genomsyras av transparens och organisatoriskt oberoende. Kristdemokraterna har under tidigare år motionerat i riksdagen om att Sveriges antidopningsverksamhet ska vara organisatoriskt oberoende från Riksidrottsförbundet. Det är en trovärdighetsfråga för att Sverige ska kunna upprätthålla en internationellt ledande position inom antidopningsarbetet. Kristdemokraterna välkomnar därför att Riksidrottsförbundet har beslutat om att Svensk Antidoping ska omvandlas till en fristående och oberoende NADO. Vi har noterat att omorganisationen är påbörjad och kommer att följa arbetet noga.

Förebyggande insatser

Utanför elitidrotten består dopningsanvändarna framför allt av unga män som tränar på gym och använder anabola androgena steroider (AAS) för att snabbt bli mer muskulösa. Bruk av AAS medför stora fysiska och mentala hälsorisker, varför det preventiva arbetet är viktigt. Nätverket mellan STAD och Prevention av dopning i Sverige (Prodis) driver ett ambitiöst antidopningsarbete med informationskampanjer och utbildning av gympersonal. I dag är det ca 600 gym och träningsanläggningar i 100 kommuner och 17 av länen som arbetar med STAD:s metod 100 % Ren Hårdträning, men det är angeläget att nå ut till fler gym över hela landet. I Danmark är det obligatoriskt att synliggöra om man samarbetar med den danska antidopningsorganisationen eller inte, en form av antidopningslicensiering som är värd att utvärdera även i Sverige. Kristdemokraterna menar att den nya antidopningsorganisationen Antidoping Sverige kommer att ha en viktig roll i att samordna det nationella förebyggande antidopningsarbetet utanför elitidrotten.

Tobak och nikotinprodukter

Tobaksrökning är fortfarande västvärldens enskilt största förebyggbara folkhälsoproblem och beskrivs av Världshälsoorganisationen (WHO) som en global epidemi som årligen dödar 5,4 miljoner människor. Rökning är den enskilt största påverkbara orsaken till en rad allvarliga sjukdomar inklusive hjärt-kärlsjukdomar och cancer. Förutom lidande för den drabbade och dennes anhöriga påverkas samhällsekonomin av varje cancer- och sjukdomsfall. Direkta vårdkostnader, läkemedel, strålbehandling och kirurgi är några kostnader vid sidan av sjukfrånvaro. Det är otvetydigt så att ett aktivt folkhälsoarbete inom tobaksområdet ger stora vinster för den enskilda människan och för samhället i stort. Det är därför en angelägen uppgift att få fler att sluta röka och att förebygga så att personer inte börjar. Det ska vara svårt att börja och lätt att sluta röka. Dessutom ska det i möjligaste mån förhindras att någon utsätts för passiv rökning. Exponeringsförbud för röktobak och höjda punktskatter är viktiga delar inom området. Regeringen föreslår i den aktuella propositionen att innehållet i strategin breddas till att inkludera även nikotinprodukter. Kristdemokraterna stöder detta baserat på de dokumenterade negativa hälsoeffekter som bruk av nikotin medför. Men det är samtidigt viktigt att beakta att nikotinprodukterna har en angelägen plats i syfte att minska de negativa effekterna av röktobak. Vi vill därför betona att politiken inom området ska syfta till att minska bruket och skadeeffekterna av röktobak genom att etablerade rökare uppmuntras att övergå till rökfria nikotinprodukter samtidigt som det ska förhindras att minderåriga börjar använda tobaks- och nikotinprodukter.

Förebyggande insatser

Att upprätthålla ålderskontroller och arbeta med program som aktivt stöder ungdomar att välja en rök- och drogfri livsstil är fortsatt viktigt för att ännu färre ungdomar ska börja röka. Att rökningen kraftigt minskar bland ungdomar visar att de insatser som hittills gjorts uppenbarligen har haft effekt. Kristdemokraterna anser att det är viktigt med fortsatta insatser för att ännu färre ungdomar ska börja röka och för att de som är rökare ska sluta röka. Ungdomsmottagningarna har ett högt förtroende när det gäller informationsinsatser riktade till ungdomar och är därmed viktiga också i folkhälsoarbetet.

Flera insatser har även gjorts för att minska passiv rökning. Tobakslagen säger att alla arbetsplatser ska arbeta aktivt för att försöka minska risken för passiv rökning. Det finns i dag många rökfria arbetsplatser och kommunerna bör uppmuntras att skapa fler rökfria miljöer. En angelägen uppgift för kommuner och länsstyrelser är att utöva tillsyn på skolgårdar där det ska råda rökförbud. Vi står även bakom tobakslagens förbud mot att röka på restauranger, i offentliga lokaler eller i lokaler för barnomsorg eller sjukvård.

Det är också angeläget att arbeta preventivt kring bruket av e-cigarett. Nyligen presenterade Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) en kunskapsöversikt över den vetenskapliga litteraturen runt e-cigarett⁹. Rapporten visar sammantaget att det är troligt att personer som använder e-cigarett efter hand påbörjar bruk av röktaobak. Bland personer som använder röktaobak och även använder e-cigarett går det inte att avgöra om förekomst av rökstopp är vanligare än bland personer som inte använder e-cigarett. Nyligen aviserade USA att de kommer att införa ett förbud mot smaksatta e-cigarett och inhalatorer. Kristdemokraterna anser baserat på ovanstående att Socialstyrelsen bör analysera kunskapsläget runt e-cigaretters effekt på hälsa och därefter lämna rekommendationer för eventuella lagstiftningsändringar.

Spel om pengar

Någonstans mellan 300 000 och 400 000 personer i Sverige har någon grad av spelproblem när det gäller spel om pengar. Inom gruppen finns det ca 45 000 personer som har ett utvecklat spelproblem, och 15 procent av dem som spelar varje månad på spel med hög risk har ett problemspelande. Drygt 165 000 personer delar hushåll med någon som har ett problemspelande. Av dessa är 68 000 barn. Problem med spel om pengar är en folkhälsofråga. Det är därför välkommet att regeringen har inkluderat spel om pengar i den aktuella ANDTS-strategin. Kristdemokraterna saknar dock en tillfredsställande inkludering av spel om pengar inom de prioriterade insatsområdena för strategiperioden kopplade till respektive långsiktigt mål i strategin. Likaså beskriver regeringen att den överväger att uppdatera förordningen (2012:606) om samordning inom alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksområdet m.m. till att också omfatta spel om pengar. Kristdemokraterna anser att både den aktuella förordningen och de prioriterade insatsområdena ska uppdateras för att ge spel om pengar den uppmärksamhet som motsvarar den relaterade samhällsliga problembördan.

Sjukvård och socialtjänst är sedan den 1 januari 2018 skyldiga att erbjuda utredning och behandling. Det innebär att kommuner och regioner blivit ålagda att förebygga spelproblem. De ska också erbjuda stöd och behandling till personer som har allvarliga problem med spel om pengar. Det är därför välkommet att regeringen uttrycker att den

⁹ SBU, 2020, Samband mellan snus, e-cigarett och tobaksrökning – en systematisk översikt.

vill säkerställa att det förebyggande arbetet kring spelproblem i kommuner och regioner får bra förutsättningar och kan bidra till fortsatt kunskapsutveckling inom området. Kristdemokraterna menar att partiets föreslagna nationella kompetenscentrum för ANDTS är en viktig aktör i detta arbete.

Det är fortsatt så att män spelar mer om pengar än vad kvinnor gör, men oroande forskning vid Lunds universitet visar att andelen med problemspelare är högre bland kvinnor än män.¹⁰ Snabba internetspel om pengar har hög beroendepotential och nät-kasinon utgör huvudproblemet för majoriteten av svenska problemspelare med avseende på spelproblem och skuldsättning. Det är snabba och höggradigt beroendeframkallande spel som dominerar reklamen, vilket är problematiskt. Det kan också ifrågasättas att den riskklassificering som tillämpas vid vissa landbaserade spelformer (kasino) och som gör att de blir särreglerade på grund av sin beroendepotential, inte tillämpas för nätspel och reklam för nätspel. Frågan bör utredas.

Den 1 januari 2019 infördes en ny spellag som innebär en licensmarknad. Enligt spellagen har spelbolagen en omsorgsplikt att skydda spelare mot överdrivet spelande genom att kunna identifiera och ingripa vid spelbeteende som tyder på överdrivet spelande. Bland annat har spelpaus.se introducerats, vilket innebär att alla spel via internet ska erbjuda möjlighet för spelarna att stänga av sig från alla licenshavare genom ett centralt nationellt register, spelpaus.se. Allt detta är positivt och välkommet. Det är för tidigt att dra några slutsatser av den nya spellagen i stort, men Kristdemokraterna ser med oro på studier som visar att det för vissa personer förekommer ett utbrett fortsatt spelande trots att personen är registrerad hos Spelpaus¹¹. Det förefaller som att personer med svåra beroendeproblem som har stängt av sig via Spelpaus återfaller genom att söka sig till utländska spelsidor som inte har licens i Sverige. Denna problematik bör uppmärksammas och beaktas i arbetet framåt för att stärka spellagen.

Kristdemokraterna har även föreslagit en rad åtgärder för att stoppa skuldsättnings-spiralerna som alltför ofta drabbar personer med ett riskfyllt spelande om pengar. Vi föreslår att det införs ett förbud mot utbetalningar av krediter nattetid. I Finland är det förbjudet att betala ut lån före kl. 7 på morgonen om de sökts och beviljats mellan kl. 23 och 7. Liknande regler borde gälla i Sverige. Vi vill även införa ett nationellt skuldregister som omfattar alla krediter och kreditgivare för att göra det möjligt, och tvingande, för kreditgivare att skapa sig en helhetsbild av konsumentens befintliga skulder. Sådana register finns redan på plats i bl.a. Finland och Norge. Det är också angeläget att stärka Kronofogdens arbete mot överskuldsättning, med fokus på barnfamiljer. Tyvärr har regeringen dragit ned på detta viktiga arbete; vi vill i stället utöka det. Vi föreslår också att den tillfälliga gränsen för insättningar på nätkasino sänks från 5 000 till 1 500 kronor per vecka, och motsvarande förlustgräns vid spel på värdeautomater. Det bästa vore ett generellt tak för insättningar som gällde alla spelbolag, men eftersom detta inte är möjligt i dag bör gränsen per bolag sänkas. Avslutningsvis anser Kristdemokraterna att det är viktigt att stärka Spelinspektionen så att de kan agera effektivt mot olicensierade spelbolag.

¹⁰ Anders Håkansson and Carolina Widinghoff, *Psychol Res Behav Manag.* 2020 Aug 18;13:681–691 *Gender Differences in Problem Gamblers in an Online Gambling Setting.*

¹¹ *Gambling Despite Nationwide Self-Exclusion – A Survey in Online Gamblers in Sweden,* Håkansson and Widinghoff, *Front Psychiatry.* 2020 Dec 2; 11:599967.

Vård och behandling av missbruksproblematik och beroendesjukdom

Bland personer som lever med missbruksproblematik eller beroendesjukdom, oavsett om det är kopplat till alkohol, narkotika eller spel om pengar, är det vanligt med samsjuklighet med annan psykisk ohälsa. Trots att beroende är definierat som en sjukdom lever de drabbade och deras familjer ofta med stort stigma. Myten om att beroende skulle vara resultatet av en karaktärssvaghet lever dessvärre kvar. Kristdemokraterna menar att dagens delade ansvar för missbruks- och beroendevård mellan kommunens socialtjänst och regionens sjukvård är problematiskt ur flera aspekter. Majoriteten av personer som uppfyller kriterierna för alkoholberoende eller riskbruk är socialt välfungerande med bostad och arbete. Trots detta är det vanligtvis socialtjänsten som är den första kontakten vid alkoholproblematik, oavsett behov av sociala insatser eller inte. Effekten blir att många som är i behov av vård inte söker hjälp för sin alkoholproblematik. Vid svårare beroendeproblematik och samsjuklighet medför det delade huvudmannskapet att människor med stora vårdbehov ramlar mellan stolarna och blir utan den behandling som krävs för ett svårt sjukdomstillstånd. Kristdemokraterna anser att en sammanhängande vård- och behandlingskedja med samordnade insatser som hela vägen från upptäckt, via behandling till boende, fritid och arbete utgår från personens behov är grundläggande för en beroendevård utan skuld och skam. Likaså att evidensbaserad och jämlik beroendevård är tillgänglig i hela landet.

Kristdemokraterna anser utifrån de många negativa aspekterna med det dubbla huvudmannskapet, och utifrån det faktum att beroendesjukdom de facto är en sjukdom, att ansvaret för missbruks- och beroendevården bör överföras till regionen som ensam huvudman. Detta var något som förespråkades redan av Missbruksutredningen som presenterades 2011. Kristdemokraterna har drivit huvudmannsfrågan i riksdagen och gläds åt att en enig riksdag 2019 ställde sig bakom ett tillkännagivande till regeringen angående att en huvudman ska ansvara för vården av personer som lider av beroendesjukdom i kombination med annan psykisk ohälsa. Det tog ett år efter riksdagens eniga beslut, men nyligen tillsatte regeringen Samsjuklighetsutredningen¹² utifrån tillkännagivandet. Direktivet till utredningen är att skapa bättre förutsättningar för att barn och vuxna med allvarliga beroendeproblem och samtidig psykisk ohälsa ska kunna få en samordnad, behovsanpassad och patientcentrerad vård och omsorg som är av hög kvalitet och som kan erbjudas på lika villkor i hela landet. Utredningen omfattar såväl medicinska som farmakologiska, psykiatriska och sociala insatser. Kristdemokraterna följer utredningens arbete noga och ser positivt på hur arbetet fortskridit utifrån de dragningar som utredaren har gett inför socialutskottet. Det är dock angeläget att huvudmannskapet för vården av missbruksproblematik och beroendesjukdom för personer utan annan psykisk ohälsa samlas under hälso- och sjukvårdens ansvar. Det är också angeläget att öka insatsen inom primärvården då lättillgänglig vård i en avstigmatiserad vårdmiljö är avgörande för att möta behovet av vård för den stora grupp av socialt väletablerade personer som har ett skadligt alkoholbruk.

¹² Samsjuklighetsutredningen, S 2020:08.

Pia Steensland (KD)

Acko Ankarberg Johansson (KD)

Roland Utbult (KD)

Christian Carlsson (KD)